

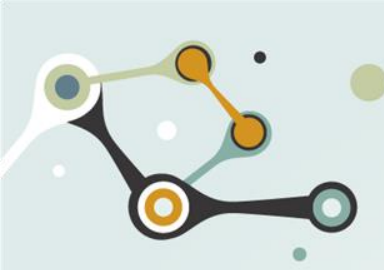
รู้ไว้ใช้ว่า...จุลชีววิทยาทางอาหาร by ครูชมบี

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อการเจริญเติบโตของจุลินทรีย์ (ต่อ)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชมภูษ เฝื่อนพิภพ

สาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

ปัจจัยที่ช่วยให้จุลินทรีย์เจริญเติบโต

ภายในอาหาร

ภายนอกอาหาร

ภายในอาหาร

สารอาหาร

สารยับยั้งการ
เจริญเติบโตของ
จุลินทรีย์

A_w

pH

Eh

โครงสร้างทาง
ชีวภาพของ
อาหาร

ปริมาณออกซิเจน

ใช้ยาสมเหตุสมผล ไม่งั้น ไม่แพ้ ไม่ได้อียา Antibiotics Smart Use

ท้องเสีย

ต้องกินยาปฏิชีวนะหยุดอาการไหม?

ไม่ต้องกิน เพราะท้องเสียส่วนใหญ่ไม่ได้เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย ท้องเสีย 100 คน ติดเชื้อแบคทีเรียแค่ 5 คนเท่านั้น แต่ยาปฏิชีวนะใช้ได้ออกกับอาการท้องเสียที่มีสาเหตุจากการติดเชื้อแบคทีเรียเท่านั้น ดังนั้นการกินยาปฏิชีวนะทุกครั้งท้องเสียจึงเปลืองเงิน เสียสุขภาพ และทำให้เชื้อดื้อยา

วิธีรักษาที่ดีที่สุด คือ
ดื่มน้ำเกลือแร่เพื่อทดแทนน้ำ และเกลือแร่ที่เสียไป
เลือกทานอาหารอ่อนๆ งดอาหารรสจัดหรือย่อยยาก และไม่ควรดื่มนม

ท้องเสีย ป้องกันได้
โดยกินอาหารสุกใหม่ ดื่มน้ำสะอาด และล้างมือก่อนกินอาหาร

โครงการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างสมเหตุสมผล Antibiotics Smart Use
สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข และองค์การอนามัยโลก

ท้องเสีย .....รักษาหายได้ โดยไม่ต้องกินยาปฏิชีวนะ

ท้องเสีย หมายถึง ถ่ายเหลวกว่าปกติตั้งแต่ 3 ครั้งขึ้นไปใน 1 วัน หรือ ถ่ายเหลวมีมูกเลือดปน เพียงครั้งเดียวใน 1 วัน

ท้องเสีย ส่วนใหญ่เกิดจากอาหารที่ปนเปื้อนสารพิษที่เชื้อโรคสร้างขึ้นหรือติดเชื้อไวรัส
ไม่ต้องกินยาปฏิชีวนะ

ควรพบแพทย์หรือเภสัชกร เพื่อแยกโรคและพิจารณาให้การรักษาเมื่อมีอาการต่อไปนี้

อาหารเป็นพิษที่มีอาการอาเจียนเด่น

มีไข้สูงกว่า 38.5 องศาเซลเซียส

ถ่ายเหลวมากกว่า 3 ครั้งต่อวัน

อุจจาระเป็นมูก มีกลิ่นคล้ายกุ้งเน่า

ถ่ายเป็นน้ำมากกว่า 1 ครั้งต่อวัน

อุจจาระไหลพุ่ง เหมือนน้ำซาวข้าว

อุจจาระมีมูกเลือดปน

การรักษาเบื้องต้น

จิบผงเกลือแร่ (1ซอง ละลายน้ำ 750 ซีซี)

ห้ามจิบเกลือแร่สำหรับผู้ที่เสียหรือจากการออกกำลังกาย

ห้ามกินยาหยุดถ่าย

ที่มา : คู่มือการใช้ยาสมเหตุสมผล ปี 2560

<https://www.facebook.com/nucommunitypharmacy/posts/1195355570632939/>
https://fdakorat.filerdprs.woess.com/2018/12/611218_RDU.pdf

ภายนอกอาหาร

ความสัมพันธ์
ของสิ่งแวดล้อม

อุณหภูมิ

ความเข้มข้นของ
ก๊าซในสิ่งแวดล้อม

กิจกรรมของ
จุลินทรีย์ชนิดอื่น

ความชื้นสัมพัทธ์ของ สิ่งแวดล้อม

ความชื้นสัมพัทธ์ หมายถึง อัตราส่วนของปริมาณไอน้ำที่มีใน
อากาศ ณ ขณะนั้นเทียบกับปริมาณไอน้ำที่อากาศจะรองรับได้

ความชื้นสัมพัทธ์ของ สิ่งแวดล้อม

ค่าที่เป็นไปได้มากที่สุดของความชื้นสัมพัทธ์ (RH) คือ 100% ซึ่งถ้าความชื้นสัมพัทธ์ขึ้นถึงจุดนี้ในอุณหภูมิหนึ่ง จะเรียกว่าจุด Dew Point หรือจุดหยดน้ำค้าง หมายถึง จุดที่อากาศไม่สามารถรับไอน้ำได้อีกต่อไป ไอน้ำจะควบแน่น (Condensation) และกลายเป็นหยดน้ำในที่สุด

- ค่า water activity (A_w) มีความสัมพันธ์กับค่า RH (Relative Humidity, ความชื้นสัมพัทธ์) และอุณหภูมิ (temperature)
- อุณหภูมิยิ่งต่ำยิ่งมีค่าความชื้นสัมพัทธ์สูง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อโดยตรงกับความชื้นในอาหาร และสามารถซึมผ่านบรรจุภัณฑ์ที่ทำจากวัสดุ เช่น กระดาษ, ไม้ เป็นต้น

อุณหภูมิ

ชนิดของจุลินทรีย์จะสัมพันธ์กับอุณหภูมิของสิ่งแวดล้อมในสถานที่นั้นๆ

1. Optimum Temperature : คือ อุณหภูมิที่เหมาะสมที่สุดที่จะ
ทำให้จุลินทรีย์เจริญเติบโตและมีอัตราของเมตาบอลิซึมสูงสุด

2. Minimum Temperature : คือค่าอุณหภูมิต่ำสุดที่จุลินทรีย์
สามารถนำไปใช้ในการเจริญเติบโต

อุณหภูมิ

3. Maximum Temperature : คือค่าอุณหภูมิสูงสุดที่จุลินทรีย์สามารถนำไปใช้ในการเจริญเติบโต

- ถ้าอุณหภูมิสูงขึ้นเล็กน้อย การเจริญเติบโตจะหยุดลง
- ถ้าอุณหภูมิสูงขึ้นต่อไปเรื่อยๆ จนถึงจุดหนึ่ง Enzyme และ Nucleic acid จะถูกทำให้สูญเสียกิจกรรม หรือเรียกว่า Inactivation อย่างถาวร และในที่สุดจุลินทรีย์จะตาย เป็นหลักการทั่วไปของการใช้ความร้อนในการทำลายจุลินทรีย์

อุณหภูมิ

	<u>Minimum</u>	<u>Optimum</u>	<u>Maximum</u>
Psychrophile	-5 - 0	5-15	15-30

- Psychrophile : เจริญเติบโตได้ดีที่อุณหภูมิต่ำกว่า 15 องศาเซลเซียส สามารถเจริญเติบโตได้ที่ 0 องศาเซลเซียส และไม่สามารถเจริญเติบโตที่อุณหภูมิสูงกว่า 20 องศาเซลเซียส เช่น กลุ่มจุลินทรีย์ที่เจริญเติบโตบนทุ่งหิมะ น้ำแข็ง ใต้ทะเลลึก เป็นต้น

อุณหภูมิ

Minimum

Optimum

Maximum

Psychrotroph ต่ำกว่าถึง 5

20-30

30-35

- Psychrotroph สามารถเจริญได้ที่อุณหภูมิต่ำและปานกลาง
เจริญเติบโตได้ดีที่อุณหภูมิต่ำกว่า 5 องศาเซลเซียส และสามารถ
เจริญเติบโตที่อุณหภูมิสูง 20-35 องศาเซลเซียส

อุณหภูมิ

	<u>Minimum</u>	<u>Optimum</u>	<u>Maximum</u>
Mesophile	10-20	20-40	40-52

- Mesophile : กลุ่มจุลินทรีย์ซึ่งมีความสำคัญที่สุดทางด้านการแพทย์ เจริญเติบโตในช่วงอุณหภูมิปานกลาง โดยอุณหภูมิที่เหมาะสมของจุลินทรีย์ส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้อยู่ระหว่าง 20 - 40 องศาเซลเซียส

อุณหภูมิ

	<u>Minimum</u>	<u>Optimum</u>	<u>Maximum</u>
Mesophile	10-20	20-40	40-52

จุลินทรีย์ที่ก่อให้เกิดโรค (Pathogens) ก็จัดอยู่ในกลุ่มนี้ และบางชนิดเป็นสาเหตุของการเน่าเสียของอาหาร โดยเป็นชนิดที่สร้างสปอร์ เพื่อให้ทนทานต่อความร้อนได้

อุณหภูมิ

	<u>Minimum</u>	<u>Optimum</u>	<u>Maximum</u>
Thermophile	37-45	45-60	60-82

- Thermophile : เจริญเติบโตได้ดีที่อุณหภูมิสูงกว่า 45 องศาเซลเซียส และโดยทั่วไปจะเจริญเติบโตได้ในช่วง 45 - 80 องศาเซลเซียส บางชนิดเจริญเติบโตได้ที่ 250 องศาเซลเซียส หลายชนิดเป็นจุลินทรีย์ประเภทสร้างสปอร์ (Spore-forming bacteria) ดังเช่น Bacillus, Clostridium ฯลฯ

ความเข้มข้นของก๊าซใน สิ่งแวดล้อม

- ชนิดและสัดส่วนของแก๊สในบรรยากาศที่เก็บอาหารมีผลต่ออายุการเก็บอาหาร ในห้องเก็บอาหารควรมีการควบคุมชนิดและปริมาณแก๊สให้เหมาะสม เช่น คาร์บอนไดออกไซด์ (CO_2) ไนโตรเจน (N_2) และออกซิเจน (O_2)

กิจกรรมของจุลินทรีย์ ชนิดอื่น

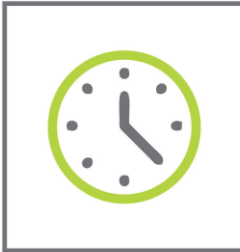
- การมีจุลินทรีย์อื่นๆ และกิจกรรมของจุลินทรีย์ จุลินทรีย์ในอาหารบางชนิดสามารถผลิตสารยับยั้งการเจริญเติบโตของจุลินทรีย์อื่นๆได้ หรือฆ่าจุลินทรีย์ชนิดอื่นๆได้ เช่น สารปฏิชีวนะ สารแบคเทริโอซิน (bacteriocin) ไฮโดรเจนเพอร์ออกไซด์ (H_2O_2) เป็นต้น

Bacteria need this to Multiply

FOOD

TIME

TEMPERATURE

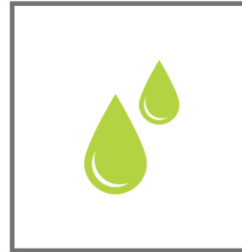
ACIDITY

OXYGEN

MOISTURE

<https://www.foodfocus.co.za/home/Industry-Topics/food-safety/Spicier-and-icier-what-does-the-NEW-R638-have-to-say-about-food-temperature>

These foods can be a potential risk

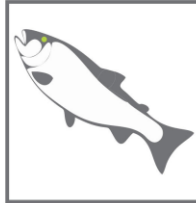
RAW AND
COOKED MEAT

DAIRY
PRODUCTS

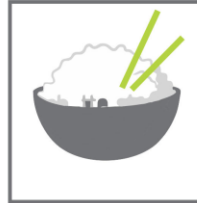
SEAFOOD
(NOT LIVE)

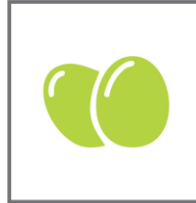
PROCESSED
FRUIT & VEG

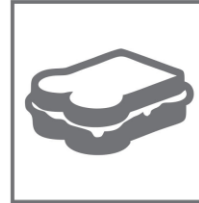
COOKED RICE
AND PASTA

PROTEIN
RICH FOODS

FOODS THAT
CONTAIN THIS

<https://www.foodfocus.co.za/home/Industry-Topics/food-safety/Spicier-and-icier-what-does-the-NEW-R638-have-to-say-about-food-temperature>

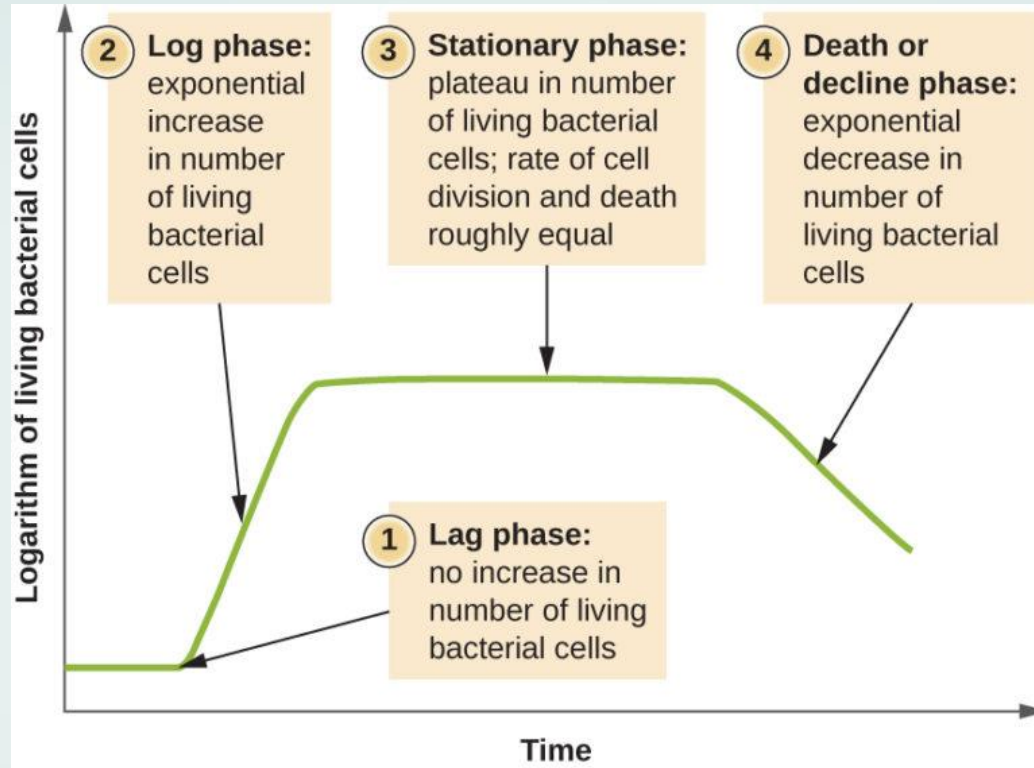
<https://foodsafetytrainingcertification.com/food-safety-news/fat-tom-and-food-safety/>

กราฟการเจริญเติบโตของแบคทีเรีย (Bacteria growth curve)

- ลักษณะการเพิ่มจำนวนของแบคทีเรีย จะเป็นไปดังกราฟการเจริญเติบโตของแบคทีเรีย (Bacteria growth curve) สามารถแบ่งได้เป็น 4 ระยะ

<https://courses.lumenlearning.com/microbiology/chapter/how-microbes-grow/>

https://www.brainkart.com/article/Bacterial-Growth-Curve_17833/

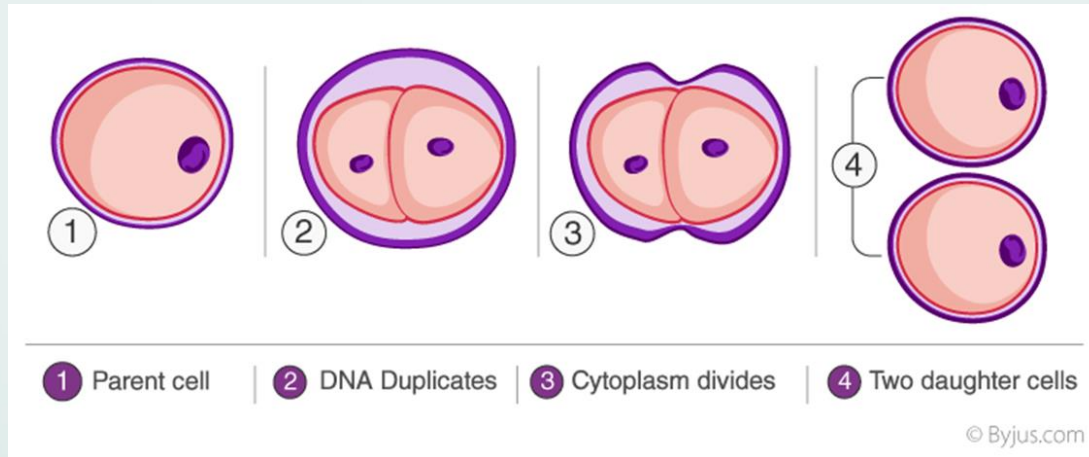
• ระยะเวลาที่ 1 : Lag phase หรือ ระยะพัก/ ระยะฝักตัว

เป็นระยะแรกที่แบคทีเรียอยู่กับสภาวะใหม่ เช่น อาหารเลี้ยงเชื้อใหม่ หรืออุณหภูมิใหม่ เป็นต้น แบคทีเรียจะต้องใช้เวลาปรับตัว ช่วงระยะเวลาในระยะนี้จะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับชนิดของแบคทีเรีย และชนิดของอาหารเลี้ยงเชื้อ ตลอดจนปัจจัยต่างๆ ที่ส่งเสริมหรือยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อ

ระยะที่ 2 : Exponential phase (Log phase) หรือ ระยะแบ่งตัว
เป็นระยะที่เซลล์มีอัตราการเจริญเติบโตเร็วที่สุด โดยการแบ่ง
แบบ binary fission

<https://byjus.com/questions/how-is-binary-fission-different-from-multiple-fission/>

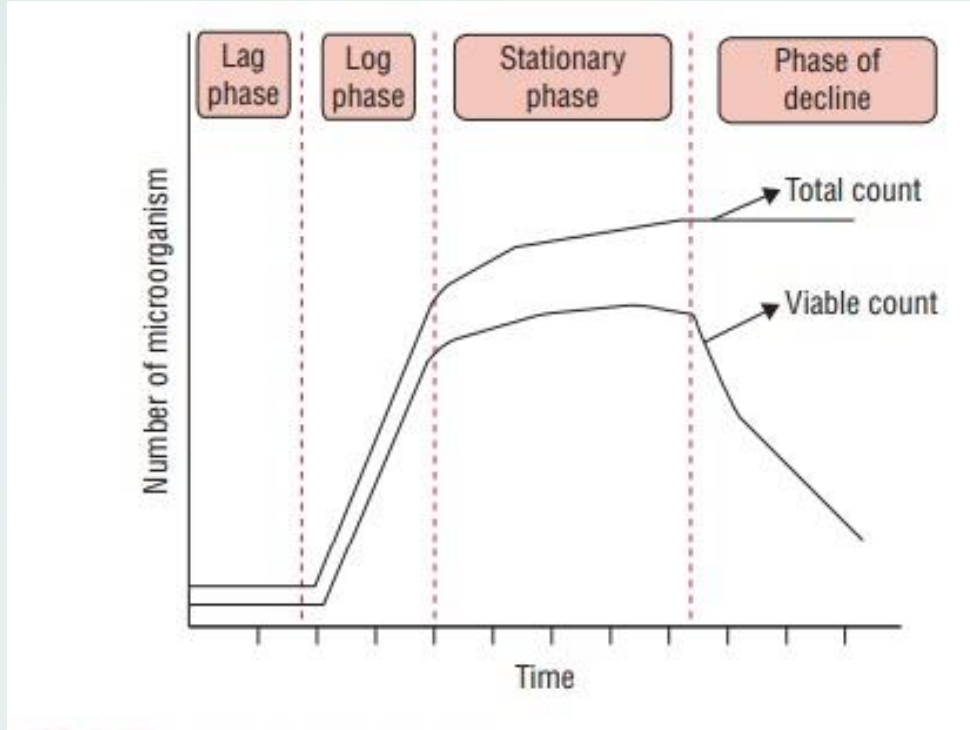
ระยะที่ 3 : Stationary phase หรือ ระยะคงตัว

เป็นระยะที่แบคทีเรียมีจำนวนคงที่ ไม่มีการเพิ่มจำนวนขึ้นอีก เนื่องจากสารอาหารใกล้หมด โดยมีอัตราการเกิดเท่ากับอัตราการตายของเซลล์ และเซลล์ก็ทำการขับสารพิษออกมานอกเซลล์

ระยะที่ 4 : Death phase (decline phase) หรือ ระยะเซลล์ตาย
เป็นระยะที่แบคทีเรียมีการลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่อง เพราะ
สารอาหารหมด และเซลล์มีการสะสมสารพิษอยู่ในปริมาณที่มีสูงมาก

<https://courses.lumenlearning.com/microbiology/chapter/how-microbes-grow/>

https://www.brainkart.com/article/Bacterial-Growth-Curve_17833/

THANKS

